

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ BİTİRME TEZİ

“HARMAN KÜLTÜRLER”

SÖZCÜK SAYISI: 3679

Araştırma sorusu: Halide Edib Adıvar’ın “Sinekli Bakkal” adlı yapıtında işlenen doğu-batı sentezi hangi yazınsal tercihler ile aktarılmıştır?

İÇİNDEKİLER

❖ GİRİŞ

- *HALİDE EDİB ADIVAR*..... 2
- *ROMAN DÖNEMİ* 3
- *YAZINSAL TERCİH* 4

❖ GELİŞME

- *DOĞU-BATI SENTEZİ* 6
- *ALINTILAR* 7
- *SİNEKLİ BAKKAL SOKAĞI* 12
- *TOPLUM İÇİ ÇATIŞMA* 13
- *TOPLUMLAR ARASI ÇATIŞMA* 15

❖ SONUÇ

- 16

Araştırma sorusu: Halide Edib Adıvar'ın “Sinekli Bakkal” adlı yapıtında işlenen doğu-batı sentezi hangi yazınsal tercihler ile aktarılmıştır?

1-GİRİŞ

Bu tezde, Halide Edib Adıvar'ın “Sinekli Bakkal” yapıtındaki Doğu-Batı sentezi sorunsalı ele alınacaktır.

HALİDE EDİB ADIVAR

Halide Edib Adıvar'ın yaşamı, yazarlık kariyeri üzerinde derin izler bırakmış ve eserlerine yön vermiştir. Hem bireysel deneyimleri hem de toplumsal olaylara tanıklığı, onu yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda dönemin önemli bir entelektüeli ve toplumsal reformcusu haline getirmiştir. Bu etkileşim, onun eserlerinin temalarında, karakterlerinde ve toplumsal analizlerinde açıkça görülür.

Halide Edib'in yazarlığını etkileyen en önemli unsurlardan biri, eğitim hayatıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecine tanıklık eden Halide Edip, Amerikan Koleji'nde aldığı Batılı eğitimle, Batı kültürü ve değerleriyle erken yaşta tanışmıştır. Bu eğitim, onun hem Batı hem de Doğu kültürüne hâkim bir düşünür olmasını sağlamış, eserlerinde Doğu-Batı çatışması ve sentezi gibi temaların işlenmesine zemin hazırlamıştır. Romanlarında sıkça karşılaşılan modernleşme, bireysel özgürlükler ve toplumsal değişim gibi konular, bu eğitimle şekillenen vizyonunun bir yansımasıdır.

Halide Edib, aşk ve kadın konularını işlediği ilk romanlarından sonra Türkçülük hareketinin ve Millî Mücadele'nin etkisiyle toplumsal konulara yönelmiştir. Kurtuluş Savaşı'nı işleyen ilk romanın da yazarı olmasına rağmen, gençlik yıllarında İstanbul Üniversitesinde Batı edebiyatı

profesörü olarak çalışan Halide Edib, Milli Mücadele yıllarına kadar Batı hayranlığı ve Batı'ya yönelme gibi tutumlar sergilemiştir. Karakter yaratmada oldukça üstün ve gelişmiş meziyetlere sahip olmasından dolayı ün kazanmış ve halkın geleneklerine ve kalıplaşmış düşüncelere bağlı olmayan karakterler oluşturmuştur. Türk edebiyatında toplumsal sınıf farklarını etkili bir şekilde işlemiş olan yazar, romanlarında Osmanlı toplumunun geçirdiği dönüşümler ve bu dönüşümlerin farklı sosyal sınıflar üzerindeki etkilerini kendine özgü teknik ve çeşitli dil ve anlatım özellikleri bağlamında okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. “Sinekli Bakkal” ve “Vurun Kahpeye” gibi eserlerinde alt sınıfın zorluklarını, orta sınıfın ve üst sınıfın çatışmalarını işler. Halide Edib, toplumsal sınıf farklarını vurgulayarak toplumun adalet ve eşitlik arayışını edebi bir zeminde dile getirmiş ve bu sayede sosyal bilinç oluşturmuştur.

ROMAN DÖNEMİ

Halide Edib Adıvar'ın “Sinekli Bakkal” adlı romanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki ideolojik, toplumsal ve kültürel değişiklikleri ele alıyor. Roman, doğu-batı çatışması üzerinden şekillenen toplumsal ve bireysel kimlik arayışlarını incelerken bu farklılıkları mutlak bir çatışma ekseninde ele almak yerine bir sentez arayışıyla değerlendirir ve modernleşme sürecinin dinamiklerini inceler. Ana karakterler ve olay örgüsü, eserde Doğu'nun geleneksel değerleri ile Batı'nın rasyonalist ve bireyci yapısı arasındaki çatışmayı ele alır. Örnek vermek gerekirse, romanın baş karakteri Rabia, Osmanlı toplumunun dini ve ahlaki standartlarını temsil ederken, Batı'yı temsil eden Peregrini karakteri, farklı bir medeniyet algısını temsil eder. Bununla birlikte, Halide Edib, bu iki dünya arasında kesin sınırlar koymak yerine, kültürel etkileşimin mümkün olduğu bir denge noktası bulmaya çalışır. Rabia, Batılılaşmaya dirençli olmasına rağmen gelişmeye açıktır. Bu, Halide Edib'in doğu ve batının bir araya gelmesi gerektiği konusundaki inancını temsil eder. Roman, doğu-

batı meselesini eğitim, din, müzik ve toplumsal yapılar gibi farklı açılardan ele alır. Eserin temel tartışma konuları, geleneksel Osmanlı musikisinin batı müziğiyle olan etkileşimi, medrese eğitiminin modernleşme karşısındaki konumu ve kadının toplumdaki rolüdür. Halide Edib, bu bileşenleri birbirine zıt kutuplar olarak değil, birbiriyle iş birliği yapabilecek bileşenler olarak yansıtır. Roman, Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumunun nasıl değiştiğini edebi ve tarihsel bir bakış açısından değerlendirmektedir.

Bu tezde, Halide Edib Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı yapıtı, Doğu- Batı sentezi başta olmak üzere değinilen toplumsal sorunlar, kullanılmış olan karakterler ve çeşitli dil ve anlatım özellikleri bağlamında incelenecektir. Yazılmış olduğu dönem kapsamında incelenecek olan yapının toplumdaki bilinçlenmeye etkisi araştırılacak ve değerlendirilecektir. Öncelikle yapıtta yer verilen bağlamlar, kültürel unsurlar incelenecek ve ardından yapıttan alıntılar seçilerek yapının geneline etkisi ve önemi üzerinde durulacaktır.

YAZINSAL TERCİH

Romancının yazı türünü roman olarak seçmesinin de birden çok nedeni vardır.

Halide Edib Adıvar'ın "Sinekli Bakkal" adlı eseri, roman türünde yazılmasıyla beraber daha derinlemesine ve çok boyutlu bir şekilde işlenmiştir. Roman, uzun soluklu bir anlatı biçimi olduğu için karakterlerin gelişimini ayrıntılı bir şekilde anlatarak okuyucuya daha geniş bir bakış açısı sağlar. Romanın Doğu-Batı sentezi gibi karmaşık bir konuyu ele alması için sağladığı geniş anlatım alanı, yazarın karakterleri, olayları ve mekânları ayrıntılı bir şekilde anlatmasına ve okura yansıtmasına olanak tanımıştır. Olayları çeşitli bakış açılarından sunan bu tür bir roman, okuyucunun karakterlerin iç dünyasına girmesine izin verir. Sinekli Bakkal'da Rabia, Peregrini ve Vehbi Dede gibi karakterlerin iç çatışmaları, doğu ve batı arasındaki kültürel farklılıkları bireysel düzeyde gözlemleme fırsatı verir. Roman ayrıca tarihi

ve sosyal arka planı güçlü bir şekilde işleyerek dönemin Osmanlı toplumunu kapsamlı bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır. Romanın anlatımsal esnekliği, yazarın dramatik olayları ve diyalogları kullanarak okurun ilgisini çekmesine yardımcı olur. Bu nedenle, “Sinekli Bakkal” yalnızca bir kültürel sentezi ele alan bir eser değil, aynı zamanda okuyucuyu sürükleyici bir anlatımla “eğlendirirken düşündüren” bir roman olarak görülebilir.

2-GELİŞME

Sinekli Bakkal romanı, Karagöz ve orta oyunu gibi geleneksel halk unsurlarının piyano gibi modern hayatla birleşmesini sağlar. Böylece Doğu-Batı kültürünü sentezleyen yazar, yeni ortak değerler elde eder ve elde ettiği bu yeni değerlerin hem ulusal hem de evrensel değerler olduklarını savunur.

Sinekli Bakkal’da dönemin özelliklerini, karakterlere yansımaları ve Doğu-Batı çelişkisini ele almak adına dönemi anlamak çok önem arz eder. Doğu-Batı sentezini anlamak adına Osmanlının içinde olduğu durumu ve konuları bilmek, edebiyat üzerine yansımalarını anlama noktasında kilit görevi görmektedir. Bundan dolayı romanın geçtiği dönem olan II. Abdülhamit Dönemi’nin anlaşılması gerekmektedir. II. Abdülhamit Dönemi’nde Sultan, kendine özgü yönetim anlayışı benimsemiş ve sallantıda olan saltanatını geri toplama çabasına girmiş; birtakım zararları gidermek adına eğitim, ordu ve ekonomi gibi alanlarda reformları gerekli kılmıştır. Abdülhamit Dönemi’nin sıkıntılı günleri, Sinekli Bakkal’ın ruhuna gerek yaşanan hadiseler gerek karakterlerin birbirleri arasındaki iletişimlerine yansımış ve Halide Edib’in ülkenin sorunlarını aktarma çabası yazdıklarında kendini göstermiştir. Halide Edib, din olgusunu ve dönemin siyasi karmaşasını vurgulamıştır.

DOĞU-BATI SENTEZİ

Doğu-Batı sentezi edebiyatımıza Batı etkisinin girmesiyle bir kültür olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Türk edebiyat kültüründe derin bir etki bırakmış ve hakkında birçok eser verilmesini sağlamıştır. Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı dünyasına açılmasıyla birlikte, Batı edebiyatının etkileri Türk edebiyatında da görülmeye başlanmış; Batı'nın roman, hikâye ve tiyatro türlerinin Türk edebiyatına girmesine öncülük etmiştir. Şinasi'nin önderliğini yaptığı ve başlattığı Tanzimat Dönemi edebiyatı, Batı'nın edebi türlerini ve gelişmişliklerini Türk kültürüyle harmanlayarak yeni eserler ortaya koymuştur. Cumhuriyet Dönem'nde ise bu sentez daha da belirginleşmiş, yazarlar Batı edebiyatının tekniklerini de kopyalayarak Türk toplumunun özgün meselelerine odaklanmışlardır. Doğu'nun mistik bakış açısı derinliğiyle, Batının modernist yaklaşımlarını bir araya getirmişlerdir. Bu sentez, Türk edebiyatının zenginleşmesini fakat halkın gelenek ve özlerinden kopmasına sebep olmuştur.

1936 yılında yayımlanan bu roman, Halide Edib'in güçlü karakterler oluşturarak II. Abdulhamit Dönemi'ndeki yaşamı anlatmasıyla ortaya çıkmıştır. Yazar, toplumda alışlagelmiş karakterleri geleneksel halk tiyatrosundan yararlanarak somutlandırmıştır. Toplumsal sorunları yansıtırken çeşitli din ve ırklara mensup karakterler kullanmış ve okuyucuya aktarımda bulunurken tüm karakterleri bir amaç uğruna kullanmıştır. Bu karakterler üzerinden romanını kurgulayan ve ana konuyu Doğu ve Batı yaşam tarzlarını harmanlayarak şekillendiren yazar, önceki eserlerine nazaran Doğu ve Batıyı birbiri içine almıştır.

ALINTILAR

İki bölümden oluşan romanın ilk kısmında Sinekli Bakkal mahallesinin nasıl bir yer olduğu, roman karakterlerini yani Rabia ve yakın çevresi tanıtılmaktadır. Rabia'nın babası Kız Tevfik'in sürgüne yollanması konusu kitapta işlenen siyasi ve kültürel konulara örnek olmaktadır. Babası sürgüne yollanan Rabia henüz on bir yaşındayken camilerde mukabele okumaya başlar ve hafız olarak yetiştirilir. Halide Edib, Sinekli Bakkal yapıtında kendi görüşlerine ve savunduğu düşüncelere ters düşen gelişmeleri de karakterler üzerinden eleştirmektedir.

“Eğer Sinekli Bakkal imamı İkinci Abdülhamid'in tedhiş devrinde gelmeyip de on dördüncü asırda gelseydi, gözlerinin ateşi, akidesinin korkunçluğu, bilhassa üslubunun kudretiyle sürüleri başına toplayıp herhangi bir fikir peşinde sürükleyecek softa tiplerden biri olabilirdi.” (syf 15)

Sabiha Hanım ile Dürnev arasında geçen bir konuşma:

“Diz ovacak halayık kalmadı mı? Nazikter bu işi daha iyi yapar. Hem bir çocuk Kuran okuyacak, bu kadar külfete ne hacet?” (Syf 51)

Sinekli Bakkal romanından seçilen bu alıntı, aslında yapıt genelinde bulunan geleneksel zihniyeti, sınıfsal ayrımları ve Osmanlı toplum yapısını belirgin bir şekilde okura lanse etmektedir. Bu noktada Halide Edib Adıvar, kadının toplumdaki yerini ve toplumsal hiyerarşiyi eleştirel bir şekilde ele alır. “Diz ovacak halayık kalmadı mı?” sorusunun yanı sıra “Nazikter bu işi daha iyi yapar.” cümlesi, hizmetçilerin yalnızca fiziksel görevlerle ilgilenmeleri gerektiği konusundaki katı geleneksel inancı vurgular. Bireyin toplumsal statüsüne göre işlevselliğinin belirlendiği de anlaşılr. Dil ve anlatım açısından bakıldığında ise, konuşma dili kısa, keskin cümleler kullanılmıştır. Bu da karakterlerin günlük yaşamla

ilgili görüşlerini ve düşüncelerini doğrudan okuyucuya aktarır. Doğu-Batı sentezi, geleneksel rollerin dağılımını da ele alır. Batılı bireycilik anlayışının aksine, doğu toplumunda görevlerin statüye bağlı olarak dağıtıldığı bu alıntıdan da belli olur.

Eleştirilen noktalardan biri de sınıf farkı sonucu oluşan yönetici sınıfıdır. Toplumdaki sınıf farkı, insanlık tarihi boyunca farklı biçimlerde karşımıza çıkmış ve bireyler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler yaratmıştır. Dini inançlar ve değerler, toplumsal sınıf farklarına bakışı şekillendiren güçlü bir etken olarak bu konuya da bağımsız sayılamaz. Bundan dolayı yapıtta yansıtılan Doğu-Batı çatışması genellikle din üzerinden gösterilmiş ve Rabia'nın iç çözümlemesi yapılarak okuyucuya aktarılmıştır.

Doğu-Batı çatışması, insanlık boyunca insanların kimliklerini ve dünyayı algılama biçimlerini derinden etkileyen bir mesele olmuştur. Bu çatışmanın en belirgin boyutlarından biri de din üzerinden yaşanan ayrışmalardır. Din, yalnızca bir inanç sistemi değil, aynı zamanda toplumların kendilerini ifade ettikleri bir dil ve kültürel bir kimlik haline geldiği için bu çatışmalarda merkezi bir rol oynamıştır ve hatta öncülük etmiştir. Doğu- Batı farklılaşmasını da dinler ayrılığı ile ilişkilendirmek mümkündür. Genel anlamda İslamiyet Doğu'yu, Hristiyanlık ise Batı'yı temsil etmekle birlikte toplumların kimlikleri üzerinde etkili olmaktadır.

İslam, bireyler arasında ekonomik veya sosyal statüye dayalı bir üstünlüğü reddeder ve herkesin eşit olduğunu vurgular fakat yanlış anlamlar çıkarabilmeye müsait olduğundan özellikle Doğu medeniyetlerinde kadın, erkeğe karşı güçsüz ve çaresiz yaşatılmıştır.

Hristiyanlık da benzer şekilde, skolastik düşüncenin dünyaya egemen olduğu zamanlarda kadına değer göstermemiş, kadını bir obje olarak görmüştür.

Halide Edib de eserlerinde bu algıları yıkmaya ve insanların gözünde yeni bir toplum yapısı oluştururken yeni bir kadın rolü de oluşturmaya çalışır.

Öte yandan, dinin sınıf farklarını artırıcı bir rol oynadığı durumlar da vardır. Kast sistemi gibi dini kökenli toplumsal düzenlemeler, Hindistan’da yüzyıllar boyunca toplumsal eşitsizliklerin katı bir şekilde sürdürülmesine neden olmuştur. Din, sınıf farkını azaltmak için güçlü bir araç olabileceği gibi, yanlış yorumlandığında veya siyasi çıkarlarla kullanıldığında eşitsizlikleri derinleştirebilir. Dini ve ahlaki değerlerin eğitim ile harmanlanarak hayata geçirilmesi, toplumsal sınıf farklarının azalmasına ve daha eşit bir toplumun oluşmasına katkı sağlayabilir. Edebiyat da bu eğitim araçlarından biri olarak görev yapar ve bu nedenle, bu tür konular edebiyatın içinde de kendine yer edinir. Halide Edib’in bu dini inançları sadece bireysel bir kurtuluş aracı değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm ve iyileşme fırsatı olarak değerlendirdiği düşünülebilir çünkü başta Sinekli Bakkal yapıtı olmak üzere birçok eserinde bu konuyu dile getirmiştir.

Yapıtında bu çatışmayı Doğu-Batı olarak harmanlayan Halide Edib, okuyucuyu saray ile bağlantılı karakterler kurgulayarak saray perspektifine de romanında yer vermiştir. Bu çevre ise Sinekli Bakkal’dan oldukça farklı bir konak olarak okuyucu karşısına sunulur. Halide Edib, burada Rabia karakterini Vehbi Dede ile tanıştırır ve musiki dersleri aldırır.

Romanın ikinci bölümünün ana teması Rabia ve Peregrini’nin evlenmesidir ve bunun sonucunda Sinekli Bakkal, dini inançlar ve saray çevresinin karşılaştırılması haline gelir.

“Bir Müslüman kızı bir Hristiyan ile evlenirse ne olur, Efendim?” (syf 269)

“Rabia kendini böyle bir kör kudretin elinde, böyle korkunç bir talih çarkının arasında hissediyor. Kader, bir Müslüman kızının gönlünü bir kafire vermiş.”(syf 317)

Bu iki alıntı, Sinekli Bakkal romanında din temelli ön yargıların toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini ve bireysel özgürlükleri nasıl sınırladığını gözler önüne serer. Osmanlı toplumunda din, yalnızca bir inanç meselesi değil, aynı zamanda sosyal düzeni belirleyen temel unsurlardan biridir. İlk alıntıda yer alan soru, toplumun bir bireyin evliliğini dinî sınırlar içinde değerlendirdiğini ve bir Müslüman kadının Hristiyan bir erkekle evlenmesinin sorgulanması gereken bir durum olarak görüldüğünü gösterir. Burada, din farklılığının evlilik gibi bireysel bir kararı bile şekillendirdiği ve toplumsal baskının bir aracı olduğu açıkça görülmektedir.

İkinci alıntı ise Rabia'nın duygusal çatışmasını ve kader anlayışını vurgular. Rabia, duygularının ve seçimlerinin kendi iradesi dışında, “kör bir kudretin” elinde olduğuna inanır. Burada kader kavramı, bireyin kendi hayatı üzerindeki kontrolünü sorgulatan bir unsur olarak kullanılmıştır. Halide Edib, bu anlatımla, dinin ve geleneklerin bireysel mutluluk üzerindeki baskısını vurgularken, aynı zamanda toplumsal önyargıların insan psikolojisi üzerindeki etkisini de ele alır. Rabia'nın iç çatışması, doğu toplumunda yaygın olan katı dinî normların birey üzerindeki sınırlayıcı etkisini ortaya koyar. Bu alıntılar, Doğu-Batı sentezi bağlamında da değerlendirilebilir. Batı'da bireysel özgürlükler ve aşkın önceliği varken, Osmanlı toplumunda din ve gelenekler belirleyici unsurlardır. Halide Edib, bu karşıtlığı Rabia ve Peregrini arasındaki ilişki üzerinden işlerken, dinin toplumsal yapıda nasıl bir denetim mekanizması olarak işlediğini de gözler önüne sermektedir.

Buna ek olarak Halide Edib, romanın ilk kısmında karakterleri ve özelliklerini aktarmakla okuyucuya nasıl bir ortam oluşturduğunu göstermektedir. İkinci bölümde ise yerleşik değerlerin ve Batı kültürünün hangi noktalarda ters düştüklerini ve zıtlıkları içerdiğini insan ilişkilerini kullanarak okuyucuya göstermektedir. Öyle ki saray Batı tarzı eşyalarla dolup

taşan bir ev görüntüsü içinde verilmiştir. Bu yönü ile de yazar tarafından toplumun belli bir sınıfı eleştirilmektedir.

“Her yer sarı yıldızlı endam aynaları, konsollar ve masallar ile dolu. Döşemeler münasebetli münasebetsiz birbirinin tepesine çıkar gibi tıklım tıklım doldurulmuşO zamanların alafrangalığa özenen yeni zengin evi...” (syf 188)

“Böyle şeylere ehemmiyet verilmeyen bir yere gideriz. Siz Müslüman kalınız. Ben hiçbir dinin çerçevesine girmek istemiyorum.

-O halde kabil değil.

...Rabia'nın bir ruh iklimi vardı ki oradan kendini koparmak imkanı yoktu. Peregrini Müslüman olsa bile onu başka yerlere, başka bir hayata götürmek isteyecekti. Halbuki Sinekli Bakkal ona, aşkından da, hatta dininden de kuvvetli göründü. Kökleri orada, kendini oradan koparırsa, köksüz bir ot gibi kuruyacak.” (syf 324)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi yerli ve milli olanı bırakmak istemeyen yazar, Rabia karakterini Peregrini için bile kendi kültüründen ve dininden vazgeçmeyen bir tavır ve tutum içinde aktarmıştır. Halide Edib Adivar'ın romanlarındaki kadın karakterler, geleneksel kalıplara sıkışmış gibi görünse de içlerinde büyük bir güç barındırma özelliğine sahiptirler. Rabia, sadece sesinin güzelliğiyle değil, iradesi ve bağımsız duruşuyla da dikkat çeker. Erkek egemen bir toplumda, kendi seçimlerini yapabilen, eğitime önem veren ve aşkı bile akıl süzgecinden geçiren bir figür olarak karşımıza çıkar. Halide Edib, Rabia karakteri üzerinden kadının sadece annelik ve eş olma rollerine sıkıştırılamayacağını, o rollerinin yanı sıra sosyal yani her alanda söz sahibi olabileceğini vurgular. Roman, doğu toplumlarında kadının gücünü geleneksel değerlere karşı bir isyan olarak değil, bu değerler içinde kendi benliğini kaybetmemiş karakterler olarak yansıtarak da topluma güzel bir ders vermektedir.

SİNEKLİ BAKKAL SOKAĞI

Sinekli Bakkal artık bir simge haline gelerek Rabia'nın küçüklükten beridir yetiştirilmiş olduğu kültürü ve değerlerini sembolize etmeye başlamıştır ve her ne kadar toplumlar, kendi değerleri ve diğer değerler arasında karmaşa yaşamakta olsalar da yazar Rabia'yı bu kargaşadan etkilenmeyecek kadar dik başlı ve güçlü bir kadın karakteri olarak gözler önüne sermiş bulunmaktadır.

TOPLUM İÇİ ÇATIŞMA

Halide Edib'in yanlış Batılılaşmayı ele aldığı bölümlerden biri de Selim Paşa ve oğlu Hilmi üzerinden aktarılan geleneksel değer ve Batı değerleri çelişkisidir.

“Sabiha Hanım'ı arada üzen, düşündüren şey oğlu Hilmi ile kocası Selim Paşa arasındaki fikir tezadı...Paşa tamamen eski zaman adamı...Samimi ve kendi ölçülerine göre namuskar.

Saltanatı ilahi bir hak diye tanır ve padişaha muhalif olanı-kim olursa olsun-akrep gibi ezmeyi zaptiye nazırının vazifesi telakki ederdi.

Onu en çok çileden çıkaran şey “Genç Türklük”lakırdısıydı. Kaç defa “Hilmi'nin Genç Türk olduğunu görsem tabanlarını didik didik edecek bir falakaya çeker sonra Fizan'a sürerim.” demişti. Halbuki Hilmi de bir taraftan annesine acayip bir şeyler okuyor, Genç Türklük'ten bahsediyor hatta padişaha dil uzatıyordu.” (syf 45)

Baba ve oğul arasındaki çatışma, romanın siyasi alt metnini açığa çıkarmakla birlikte, daha çok modernleşme sürecinden geçen toplumda yaşanan kuşaklar arası çatışma ve farklılaşan algıların bir yansımasıdır. Hilmi, hükümet kurumunu ve geleneksel değerleri eleştirel bir şekilde incelerken, babası Selim Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemde var olan gelenekleriyle kendini güçlü bir şekilde özdeşleştirir ve Padişah'a bağlılığını sürdürür. Bu

durum, yalnızca bireysel bir baba-oğul çatışması olmanın ötesinde, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde yaşadığı derin ayrışmaların ve dönüşüm sancılarının bir sembolüdür. Hilmi'nin, Rabia'nın sesini duyduktan sonra ona Batılı bir hoca önermesi, onun Batı kültürüne duyduğu hayranlık ve Batı sanat eğitiminin üstünlüğüne olan inancı ile doğrudan ilişkilidir. Hilmi, Batı müziğini ve eğitimini Osmanlı toplumunu şekillendirmenin bir yöntemi olarak görürken, Selim Paşa Doğu'nun manevi ve kültürel geleneklerinin korunması gerektiğini savunur. Bu iki zıt bakış açısı, dönemin Osmanlı düşünürleri arasında yaygın olan geniş çaplı Doğu-Batı ikiliğinin bir yansımasıdır. Romanın sunduğu biçimiyle Doğu-Batı çatışması yalnızca bireyler arasındaki fikir ayrılıklarıyla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumun farklı kesimleri arasındaki süregelen bir mücadelenin de yansımasıdır. Bir yanda Batı bilimi, sanatı ve yönetim anlayışını benimseyerek değişim için mücadele eden yeni nesil, diğer yanda ise yerleşik geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan ve değişimi bir tehdit olarak gören muhafazakâr kesim bulunmaktadır. Hilmi'nin Batı'ya yönelimi yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda Osmanlı reformları ve modernleşme çabalarını karakterize eden daha geniş bir zihniyet değişiminin bir göstergesidir. Bu dönüşüm süreci yalnızca bireyler arasında değil, toplum genelinde de büyük gerilimlere yol açmıştır. Selim Paşa ve Hilmi arasındaki zıtlık özellikle müzik üzerinden vurgulanmaktadır. Romanda müzik, yalnızca sanatsal bir ifade biçimi olmakla kalmaz, aynı zamanda medeniyet tercihlerinin de bir göstergesi olarak ele alınır. Batı müziğinin sistematik ve akılcı yapısı moderniteyi ve ilerlemeyi temsil ederken, geleneksel Osmanlı müziği Doğu'nun kültürel ve manevi mirasının bir simgesi olarak görülmektedir. Selim Paşa, Osmanlı müziğinin mistik ve ruhani yönlerini savunurken, Hilmi Batı müziğinin eğitim sistemine dahil edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu çatışma, yalnızca kişisel bir görüş ayrılığı olmanın ötesinde, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde yaşadığı büyük değişimi ve gerilimleri de yansıtır. Özetle, baba ve oğul arasındaki bu mücadele, sadece aile içi bir anlaşmazlık değil, Osmanlı modernleşme sürecinin toplumda

yarattığı derin fay hatlarının bir sembolüdür. Batı'nın yeniliklerini benimseyen genç nesil ile gelenekleri sahiplenilen yaşlı kuşak arasındaki rekabet, yalnızca müzik alanında değil, toplumsal normlardan eğitime ve devlet yönetimine kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Sinekli Bakkal, bu çatışmayı karakterleri aracılığıyla kurguya yansıtarak Osmanlı modernleşmesinin karmaşık dinamiklerini ve toplum içindeki bölünmeleri yakından gözler önüne sermektedir.

TOPLUMLARARASI ÇATIŞMA

“-Garb’ı Garb yapan musikileri... Onlarda hayat var, fen var...

-Bizimkinin ne kusuru var?

-Halkın tembelliği, uyuşturucu kanaati... hep bu bizim inleyen, ağlayan musikimizin tesirinden. Kadınlarımızın kafasızlığı, illeti...” (syf 61)

Eserin bu gibi kısımlarından da çıkarılabileceği üzere dönemin kadın sorunsalına da yer verilmiş ve kadınlar “cahil ve eğitimsiz” olarak tasvir edilmiştir. Kadınların toplumdaki görevi yalnızca “sade zevke, çocuk doğurmaya mahsus birer alet” olarak yansıtılarak küçümsenmiştir.

Tarihe bakıldığında, Doğu ve Batı'nın dini yapıları arasındaki farkların sürekli bir gerilim kaynağı olduğunu görülmektedir. Haçlı Seferleri gibi mücadeleler, yalnızca din savaşı değil, aynı zamanda iki farklı medeniyetin birbiriyle yüzleşmesi anlamına da geliyordu. İnsanlık, bu savaşlar sonucu yaşanabilecek kültür mozaiklerini tek parça yapma şansını teperek bu gerilimi daha da arttırmış ve bu yüzleşme, zamanla ön yargı ve birbirini “ötekileştirme” eğilimini arttırmıştır.

Günümüzde bu tarihsel mirasın izlerini hâlâ görülmektedir. Batı, modernleşme ve sekülerleşme süreçleriyle dinin toplum üzerindeki etkisini azalttığını iddia ederken, Doğu’da din, günlük hayatın önemli bir parçası olarak varlığını koruyor. Bu durum, Batı’nın Doğu’yu “geleneksel, durağan” olarak algılamasına neden oluyor. Aynı şekilde, Doğu da Batı’yı “ahlaki değerlerden kopmuş, emperyalist bir güç” olarak görebiliyor. Bu karşılıklı algılar, toplumlar arasında derin uçurumlar oluşturuyor. Halide Edib, yaşamış olduğu dönem dünyasını da eserine karakterlerin yaşam ve düşünce tarzları üzerinden ilahi bakış açısı yöntemiyle okuyucuya aktarmıştır.

3-SONUC

Doğu-Batı mücadelesini bireyler ve toplumsal sistemler üzerinden ele alarak bu ikiliğin temel anlamını sorgulayan karmaşık bir eser olan Halide Edib Adıvar’ın “Sinekli Bakkal” romanı, edebiyat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Yapıt, iki medeniyetin karşı karşıya gelmesinden ziyade, kimlik gelişimi, geleneği modernizmle uzlaştırma çabası ve fikirlerin ve değerlerin dönüştürücü gücü gibi daha kapsamlı konulara ışık tutmaktadır.

Halide Edib, Doğu ve Batı’nın birbirine tamamen düşman olduğu fikrini reddederek, bu iki dünyanın uyum içinde bir arada var olabileceği bir bakış açısını savunmaktadır. Romanda yer alan Sinekli Bakkal mahallesi, Doğu-Batı mücadelesinin mekânsal bir temsili olarak karşımıza çıkar. Dar sokakları ve Osmanlı yaşam tarzı ile şekillenen bu mahalle, güçlü gelenekler ile Batı uygarlığının etkileri arasında sıkışmış bireylerin yaşadığı zorluklara sahne olur. Romanın ana karakteri Rabia’nın geçirdiği değişim, bu iki farklı medeniyetin nasıl bir arada var olabileceğine dair önemli bir örnektir. Muhafazakâr bir Osmanlı ailesinde yetişen Rabia, başlangıçta dindar ve geleneksel bir portre çizer. Ancak Batı kültürüyle tanıştıkça, kendini keşfetme yolculuğuna çıkar. Bu dönüşüm yalnızca daha geniş çaplı toplumsal

değişimleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bireyin kendine özgü bir kimlik arayışını da açıklığa kavuşturur.

Halide Edib, Rabia'nın yanı sıra Peregrini, Vehbi Dede ve Kız Tevfik gibi karakterleri de romana dahil ederek Doğu-Batı ilişkisini farklı yönleriyle ele alır. Batılı bir karakter olan Peregrini, Osmanlı kültürüne duyduğu ilgi sayesinde geleneksel ve modern unsurlar arasında bir köprü görevi görür. Vehbi Dede, tasavvufi düşüncenin temsilcisi olarak Doğu'nun manevi derinliğini ön plana çıkarır. Mahallede dışlanmış bir figür olan Kız Tevfik ise bireyin kendi inançlarını oluşturma mücadelesine dair önemli bir bakış açısı sunar. Bu karakterler arasındaki etkileşimler, toplumsal değişimlerin ve kişisel kimlik krizlerinin farklı şekillerde nasıl ortaya çıktığını gözler önüne serer.

Roman, Doğu'nun sadece geleneklerle, Batı'nın ise yalnızca maddiyatla tanımlandığı indirgemeci bakış açısını sorgular. Halide Edib, Doğu-Batı mücadelesini bir çatışma olarak değil, her iki medeniyetin olumlu yönlerinin birleştirilebileceği bir fırsat olarak ele alır ve bu sürecin bir zenginleşme ve uzlaşma şansı sunduğunu savunur. Bu bağlamda Sinekli Bakkal, modernleşme sürecine dair derin ve zengin bir tartışma sunmaktadır.

Halide Edib, Doğu'nun manevi unsurlarını vurgularken, Batı'nın akıl ve bilimsel düşünceye verdiği önemi de göz ardı etmez. Ne Doğu'yu ne de Batı'yı üstün gören bir anlatı kurar; bunun yerine her iki tarafın da güçlü ve zayıf yönlerini dengeli bir şekilde değerlendirir. Bu roman, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki toplumsal değişimleri edebi bir araçla inceleyerek Tanzimat döneminden itibaren süregelen modernleşme tartışmalarına entelektüel bir zemin hazırlar. Romanın en etkileyici unsurlarından biri de bireysel özgürlük ve kimlik inşası temasına odaklanmasıdır. Rabia'nın geleneksel değerlerinden vazgeçmeden Batı müziğine ilgi

duyması, Doğu ile Batı'nın uyum içinde var olabileceğini gösterir. Ancak bu sentez süreci yalnızca bireysel çatışmalar yaratmakla kalmaz, toplumsal düzeyde de direnişle karşılaşır. Bu durum, Doğu ve Batı'nın sadece soyut kavramlar olmadığını, aksine insanların hayatlarını doğrudan etkileyen kültürel ve duygusal güçler olduğunu ortaya koyar.

Bunun yanı sıra roman, Doğu ve Batı'nın sonsuz bir mücadele içindeki iki karşıt güç olmaktan çok, birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmesi gerektiğini savunur. Halide Edib, Doğu'nun ahlaki ve manevi değerlerini Batı'nın akılcı ve bilimsel yaklaşımıyla harmanlayarak uyumlu bir sentez yaratmayı amaçlar. Bu görüş, sadece edebi bir kurgu olarak kalmaz, aynı zamanda yazarın Tanzimat sonrası modernleşme çabalarına dair eleştirel bakış açısını da yansıtır. Sonuç olarak, Sinekli Bakkal yapıtı, Doğu-Batı mücadelesi çerçevesinde modernleşme üzerine önemli bir tartışma platformu sunmaktadır. Roman, bu mücadelenin bir çatışma olarak değil, kültürel barış ve insanlığın ilerlemesi için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Başka bir deyişle Halide Edib, Doğu ve Batı arasındaki farklılıkların tehdit olarak değil, edebi ve toplumsal diyalogun keşfedilecek birer zenginliği olarak görülmesi gerektiği fikrini açıkça savunmaktadır. Bu nedenle Sinekli Bakkal, yalnızca yazıldığı dönemin değil, günümüz dünyasındaki küresel kültürel çatışmaları anlamada da önemli ve yol gösterici bir eser olarak varlığını sürdürmektedir. Romanın sunduğu mesaj, modernleşme ve kimlik inşası konularında günümüzde de güncelliğini koruyan bir çağrı niteliğindedir. Kültürel çeşitliliğin ve kimlik arayışının günümüz toplumlarında da önemli bir yer tuttuğu göz önüne alındığında, Halide Edib'in bu eseri, geçmişi aydınlatan, bugüne rehberlik eden ve geleceğe değer katan zamansız bir anlatı olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

. Adıvar, Halide Edib, Sinekli Bakkal,